

Mitä ylläpitoviljely tarkoittaa?

YLLÄPIDETTÄVIEN kasvien siemeniä välitetään henkilöille, jotka sitoutuvat ylläpitoviljelyyn. Siementen tilaajan toivotaan lähettävän siemeniä takaisin Maatiaiselle 3 kertaa seuraavien 5 vuoden aikana, sekä juureksissa 2 kertaa 5 vuoden aikana. Näin arvokkaat siemenkannat säilyvät elävissä geenipankissa. Kunhan siemeniä saadaan riittävästi takaisin, nämä kasvikkannat voivat tulla yleiseen välitykseen. Ylläpitoviljely auttaa säilyttämään vanhoja ja arvokkaita kasvikkantoja seuraaville sukupolville. Vanhat maatiaisikannat ovat sopeutuneet omille maantieteellisille alueilleen ja ovat perimältään monimuotoisia. Maatiaisets muuntelevat myös kannan sisällä. Myös tulevaisuudessa voi tulla tarvetta maatiaisikantojen perimän hyödyntämiseen kasvinjalostuksessa. Maatiaisikantojen säilyttämistä viljeltynä kutsutaan on farm -suojeluksi. Tähän me kaikki voimme osallistua pienelläkin pinta-alalla osalla kasveista! Ylläpitoviljelijöitä kaivataan kaiken aikaa lisää. Jospa juuri Sinä valitsisit yhden ylläpitolajin luettelosta ja pitäisit siitä huolta niin, että aikanaan voisit palauttaa siemeniä Maatiaiselle. Tämä olisi todellinen arvoteko!

Omaa ylläpitoviljelystä vuonna 2026

Välillä kasvit yllättävät iloisesti, näin kävi minulla mukulakirvelin kanssa. Nähtävästi terrassin viereen oli nurmikolle tippunut mukulakirvelin siemen ja

Mukulakirveli on kuin pikkupuu.

nyt tänä vuonna se kukki näyttävästi. Oli kuin pieni puu kukkiessaan. **Mukulakirveli** (*Chaerophyllum bulbosum*) tunnetaan myös nimellä kirvelinauris ja sitä tavataan luontaisesti kasvamassa mm. Siperiassa ja Etelä/Keski-Euroopassa. Suomessa sitä voi tavata viljelyjäänteinä. 1800-luvun alkupuolella sitä alettiin viljellä hyötykasvina, mutta sen kasvataminen nykyään on aika harvinaista. Juurimukulanniellyttävän pähkinäisen maun takia sen viljelyä kannattaisi kokeilla.

Mukulakirvelillä on vähän luontaisia tuholaisia ja sen kukat houkuttelevat puutarhaan petopistiäi-

siä, jotka taas ovat hyödyksi tuholaistorjunnan kannalta puutarhassa. Mukulakirveli piti itsestään huolta eli oli helppohoitoinen. Sitä voidaan viljellä monenlaisilla kasvupaikoilla, parhaiten se kasvaa kumminkin kuohkeassa hiekkamultamaassa. Mukulakirvelin siemen tarvitsee kylmäkäsittelyn. Tuoreet siemenet olisi hyvä kylvää jo syksyllä saamaan luontaista kylmäkäsittelyä.

Kylvin myös kasvamaan **“Örshult” –silpoydinhernettä**. Se on korkeakasvuinen ja kukkii aikaisin valkoisilla kukilla. Palot ovat suorat. Tuleentuneet siemenet keltaisia ja ryppyisiä. Tässä vielä tarkemmin Ruotsiksi **“Örshult” –herneen historiasta:**

”Örshultärten kommer från Maj-Britt Franzéns mormor Emma som var född 1865 och odlade dem i Örshult i Dalhem i Småland. När Maj-Britts mor Viktoria gifte sig 1929 och flyttade till Sandstugan i Värna fick hon med sig ärtor i flytten. Maj-Britt berättar: ”Jorden vid Sandstugan är sandig och för att den ska ge något behövdes gödsel som far körde ut på landen. ”Dranket”, urin och gödsel blandat, spädades med vatten och vattnades på jorden. Ärtorna såddes tidigt. En rad drogs upp och där såddes ärtorna med ett avstånd av sex-sju cm, sedan drogs en tomrad och jorden från den täckte över ärtorna. Jorden runt ärtorna hackades och rensades noggrant. Far gick till hagen och tog enbuskar och skalade dem när de savade och satte upp som stöd till ärtorna, som växte sig höga. På hösten togs störrarna upp och ställdes under en tall i skogsbrynet. Ärtorna såddes och vårdades varje år – det var ett måste. Från början konserverades de, senare frös man in dem. Här i Sandstugan har Maj-Britt vuxit upp och här har hon fortsatt att odla stensärten varje år och på samma vis som föräldrarna och med samma enestörrar, som Gustav fällde, som stöd. ”Örshult” är hög och ger kraftiga plantor, blommar tidigt med vita blommor, baljorna är korta, raka och knubbiga. Det mogna fröet är gult och skrynkligt.”

Lähde: Pohjoismaiden Geenivarakeskuksen SESTO-tietokanta.

Toinen herne mitä kasvatiti oli **tarhaherne “Lempinen”**. Tuleentunut siemen on vaaleankeltainen, kuivanakin sileä ja pyöreä. Ei hajoa keitetäessä. 100–150 cm, vaatii tukea, aikainen, lyhyet palot. Ilmeisesti jokin vanha silpohernekanta. ”Lempinen” on ”Nurmeksesta peräisin oleva maatiaisherne. Ruotsalaissukuinen virkamiesperhe viljeli sitä toista sataa vuotta.”

“Örshult” -herne kukkii aikaisin.

”Lempinen” -herne on ”Nurmeksesta peräisin oleva maatiaisherne.

"Äkta Tranbär" -salkopavun kehittyviä palkoja.

"Äkta Tranbär" -salkopavun lehdykät ovat suuret.

Kokeilin myös **"Äkta Tranbär" / "True Cranberry"** -salkopavun kasvatusta. Tähän minua inspiroi tuleentuneen siemenen kaunis väri ja muoto, se muistutti ihan karpaloa. Se on vanha lajike, luultavasti Abenaki -Amerikan alkuperäiskansojen alueelta Mainesta, Yhdysvalloista. Kasvu-aika (tuleentuneet siemenet) 110-120 vrk.

Papuun liittyvä tarina kertoo sen erinomaisesta kestävydestä. Tätä papua on voitu löytää kiipeämästä Abenakien viljelykasvien kuten mm. aurin-gonkukan varsista vuosisatoja sitten. Tämä papu mainittiin teoksessa *American Cookery* (1796) – ensimmäisessä Yhdysvalloissa julkaistussa keittokirjassa – ja Fearing Burr kuvaili sitä vuonna 1863 ”yhdeksi vanhimmista ja tunnetuimmista puutarhapavuista, jota on luultavasti viljelty tässä maassa pidempään ja yleisemmin kuin mitään muuta lajikekettä”. Vaikka ‘True Cranberry’ oli vertaansa vailla oleva kuivapapu, se oli lähes unohdettu 1900-luvun puoliväliin mennessä. Samoihin aikoihin kuuluisa papujen keräilijä John Withee aloitti 11 vuotta kestäneet etsinnät lähes sukupuuttoon kuolleelle lajikkeelle, mutta lopulta etsintä palkittiin ja hän löysi tämän ”kadonneen” lajikkeen ja sai elvytettyä sen. Eli yhden ihmisen työ on hyvin arvokasta ja voi pelastaa arvokkaan kannan häviämiseltä.

Muita hyötykasveja, joita kokeilin Maataiaisen siemenistä olivat **kurpitsa "Lečebnaja"** sekä **chileistä 'Plamen' ja chili 'Elefant' / "Vezena piperka"**, keittopapu **"Persson"**.

*"Äkta Tranbär" -salkopavun kukissa on häivähdyks-
vaaleanpunaista.*

Otathan syksyn siemensadon talteen

Parasta siementen keruu-aikaa on kuiva ilma, mutta myös kosteammalla ilmalla se onnistuu. Milloin tietää, että siemen on valmis kerättäväksi: siemenet ovat yleensä valmiita kerättäväksi silloin, kun siemenperä on kuiva ja kova. Tällöin myös siemenet ovat yleensä kovakuorisia ja kypsiä. Kosteammalla ilmalla voi kerätä siemeniä jälkituleentumaan. Tällöin kannattaa kerätä koko kasvin latva varsineen, sitoa nippuihin ja laittaa roikkumaan alaspäin. Kuivattaa voi sisällä tai ulkona sateensuojassa.

Siemenet kuivuvat parhaiten ilmastavassa ja kuivassa paikassa. Kuivatessa kasveja alaspäin niiden alle kannattaa laittaa esim. sanomalehti, josta variseet siemenet on helppo kerätä. Kasvien kuivuessa myös siemenet kypsyvät ja kuivuvat ja ovat valmiita kerättäväksi, kun kasvin lehdet ovat kuivuneet. Tässäkin tapauksessa siementen tulee keruuhetkellä olla jo oikean kokoisia ja ainakin jo ensimmäisten siementen on oltava myös kypsän värisiä.

Kasvin latvoja voi kerätä myös paperikasseihin kuivumaan ilmastavasti, siemenet sitten ropisevat suo-

→ *"Äkta Tranbär" -salkopavun tuleentuneita siemeniä, niissä on valkoinen hilum ja siemenet näyttävät ihan karpaloilta nimensä mukaisesti.*

raan pussin pohjalle. Sopiva lämpötila kuivaamiseen on normaali huoneenlämpö. Liian korkea lämpötila (yli 40 °C) heikentää tai jopa saattaa kokonaan tuhota siementen itävyyden. Keväällä kukkivat kasvit kypsyttävät siemeniä jo alkukesästä eli koko kasvukauden voi havainnoida milloin siemenet mistäkin lajista kypsyvät. Jotkut kasvit käyttäytyvät eri lailla eli siemenperä ei välttämättä muutu kuivaksi ja kovaksi kertoen sopivaa keruu hetkeä, vaan pysyy vihreänä. Mm. isokonnantatarista ja purtojuuresta kannattaa seurata, milloin niistä alkaa siemenet irtoamaan ja silloin on sopiva aika siemenkeruulle. Havainnoida oppii!

Lähetätkää siemeniä syyskylvöihin

Monien lajien kohdalla on parasta saada ne maahan jo samana syksynä. Alla olevaan listaan on koottu lajeja, jotka tarvitsevat kylmäsäilyä itääkseen ja/tai joiden itävyys on parhaimmillaan, kun ne pääsevät maahan heti samana syksynä: rusko- ja tiikerililjan itusilmuja, ilmasipulia ja talvivalkosipulin itusilmuja sekä lajeja, joiden itävyys on parhaimmillaan tuoreena: väinönputkea, saksankirveliä, kurjenpolvia, katkeroita, kurjenmiekköjä, ukonhattuja, päivänliljoja, piikkiputkea, vuokkoja, kiurunkannuksia, pioneja, esikkoja ja kulleroita.

← Kurpitsa "Lečebnaja"
kasvoi rehevästi.

→ 'Elefant' -chilin väri
muuttuu kypsyessään vihreästä
tummanpunaiseksi ja siihen tulee
beigejä poikkiraitoja.

Siemenet voi lähettää Pirkolle osoitteeseen: **Pirkko Kukkola, Kuusjoenperäntie 45, 25340 Kanunki** tai viedä **Maatianen toimistoon/kivijalkamyymälään: Stenbäckinkatu 8, 00250 Helsinki**. Avoina ke-to 12-18. Tärkeää on laittaa mukaan riittävät tiedot kasveista: nimi sekä alkuperätiedot eli kasvukannan ikä tai arvio siitä sekä keruupaikka. Kasvikuvaukset ja tarinat erityisesti maatiaiskantojen alkuperästä ovat erityisen tervetulleita. Pieniäkin eriä luonnonkasveja voi lähettää välitykseen! Mutta kai-vataan myös yksivuotisten kylvökukkien siemeniä, kuten kehäkukkaa ja krassia sekä yrttien ja hyötykasvien siemenet ovat myös kysyttyjä. Sekä kuvia omista kasveista voi laittaa myös mukaan, niitä voi lähettää sähköpostilla osoitteeseen: siemen@maatiainen.fi. Kuvia voidaan käyttää mm. Matiatien verkkopuodissa.

Siementen tilaaminen

Itusilmuja ja ilmasipulia ei välttämättä ole tarjolla ensi keväänä, koska itusilmut ja pikkusipulit ovat vaarassa kuivua talven aikana. Ne kannattaa tilata ja istuttaa nyt syksyllä. Muitakin lajeja voi tilata syyskylvöihin viimeisen siemenluettelon tilausnumeroilla tai Verkkopuodista: <https://www.maatiainen.fi/puoti/>.

Erityisesti kylmäkäsitellyä vaativat lajit eli siemenluettelossa kylvöohjeella C ja D merkityt lajit on helpointa kylvää syksyllä. Myös kaikki puuvartistet lajit tarvitsevat yleensä kylmäkäsitelyä itääkseen.

Vinkki siemenseosten kylvöön

Seoksissa on eri aikaan itäviä siemeniä, jotkut tarvitsevat kylmäkäsitelyä, osa ei. Seoksen voi kylvää syksyllä (loka/marraskuu) juuri ennen kuin maa routaantuu rikkaruohottomaan maahan, niin siemenet itävät sitten keväällä ja pystyvät ottamaan kevätkesteudesta vauhtia itämiseen. Kylvää voi myös aikaisin keväälläkin. Kaikki siemenet eivät välttämättä idä samana vuonna, varsinkin jos kyseessä on luonnonkasvit. Monivuotisten seosten kasvit kukkivat yleensä vasta 2-3 vuoden kuluttua kylvöstä. Muista kastelu! Pienet taimet tarvitsevat kastelua ensimmäisenä kasvukautena ja kuivina kausina sitä seuravanakin vuonna.

Syyskylvöterveisin,

ANNE LEINO

Teksti ja kuvat: Anne Leino